

МІНІСТЕРСТВО НАУКИ І ОСВІТИ УКРАЇНИ
Харківська національна академія міського господарства

ПАСЕНКО ВЛАДИСЛАВ МИХАЙЛОВИЧ

УДК 336.02 (477)

ФОРМУВАННЯ ТА ОЦІНКА ПОДАТКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

Спеціальність 08.00.05 – Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Черкаському державному технологічному університеті МОН України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Черевко Олександр Володимирович,
Черкаський державний технологічний університет,
професор кафедри менеджменту

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Кондрашихін Андрій Борисович,
Державний економіко-технологічний університет
транспорту, професор кафедри фінансів транспорту

кандидат економічних наук, доцент
Кизилова Людмила Олександрівна,
Харківська національна академія міського господарства,
доцент кафедри обліку та аудиту

Захист відбудеться “29” квітня 2010 р. о 10 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.089.01 Харківської національної академії міського господарства за адресою: 61002, м. Харків, вул. Революції, 12.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Харківської національної академії міського господарства за адресою: 61002, м. Харків, вул. Революції, 12.

Автореферат розісланий « 26 » березня 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. В. Момот

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В Україні нівелювання диспропорцій у розвитку регіонів не відповідає принципу справедливості та економічній доцільності. Трансформаційні процеси у вітчизняній економіці України, її інтеграція до світового економічного простору обумовлюють необхідність розробки нових наукових підходів, поглиблення теоретико-методологічних основ усунення диспропорцій у соціально-економічному розвитку окремих регіонів країни. Головними пріоритетами формування ефективної фінансової політики на регіональному рівні має бути виявлення і використання резервів економічного зростання, активізація існуючих фінансових механізмів та інструментів розвитку, зокрема своєчасна і комплексна оцінка податкового потенціалу регіону і розробка напрямів його нарощування. Зазначене обумовлює підвищену увагу представників регіональної науки до пошуку шляхів раціонального використання всіх наявних і прихованих податкових ресурсів регіону та їх примноження.

Проблеми забезпечення комплексного соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних утворень, зміцнення фінансових засад місцевого самоврядування, удосконалення механізмів управління формуванням і використанням фінансових ресурсів постійно перебувають у центрі уваги вітчизняної та зарубіжної економічної науки.

Теоретико-методологічні засади функціонування системи оподаткування і практичні рекомендації щодо її вдосконалення досить широко відображено в працях О. Д. Василика, Т. І. Єфименко, Ю. Б. Іванова, Л. О. Кизилової, О. П. Кириленко, А. Б. Кондрашихіна, В. І. Кравченка, Н. Є. Кульчицької, І. О. Луніної, П. В. Мельника, В. І. Опаріна, С. В. Слухая, А. М. Соколовської, О. В. Черевка, І. Я. Чугунова, Л. І. Шаблистої та інших. Особливості розвитку податкових відносин на регіональному рівні були розкриті в працях А. Б. Кондрашихіна, В. І. Кравченка та Л. Л. Тарангул. Проте не менш важливою науково-теоретичною проблемою, яка на сьогодні недостатньо розроблена, є дослідження процесів нарощування і оцінювання податкового потенціалу регіону та впливу податкових відносин на його соціально-економічний розвиток. Усе вищевикладене й зумовило актуальність теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження, які проведено автором, є складовою частиною комплексних досліджень, що виконувалися в рамках науково-дослідних робіт Черкаського державного технологічного університету «Трансформація та оцінка структурно-динамічних зрушень розвитку регіонів України» (державний реєстраційний № 0107U008226), де дисертантом представлено сучасну концепцію формування та реалізації іммобілізованого податкового потенціалу

регіону в трансформаційних умовах господарювання; «Регіональні аспекти інноваційної та інвестиційної діяльності і їх роль у вирішенні соціально-економічних проблем регіону» (державний реєстраційний № 0106U004488). Участь автора у її виконанні полягає в розробці основних напрямків практичного використання новітніх форм адміністрування окремих місцевих податків та зборів у регіонах України.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розробка теоретико-методологічних засад і практичних рекомендацій щодо удосконалення процесів формування та оцінювання податкового потенціалу регіону.

Відповідно до мети поставлені та виконані такі завдання:

- теоретичне обґрунтування економічної сутності поняття „податковий потенціал регіону”;
- виявлення факторів, які впливають на формування податкового потенціалу регіону;
- виявлення податкових факторів прямої та опосередкованої дії на соціально-економічні відносини на субрегіональному рівні;
- визначення шляхів розширення місцевого оподаткування на регіональному рівні;
- розробка моделі збільшення податкового потенціалу регіону на підставі імобілізації тіньових фінансових потоків.

Об’єктом дослідження є процес формування та оцінювання податкового потенціалу регіону.

Предметом дослідження є інструменти формування податкового потенціалу регіону і методи його оцінювання.

Методи дослідження. Методологічною і теоретичною основою дисертаційної роботи є синтез результатів фундаментальних і прикладних досліджень у сфері фінансів і фінансового ринку, праці вітчизняних і зарубіжних вчених різних галузей знань, в яких висвітлено фундаментальні теорії розвитку територіальних систем, становлення й удосконалення регіональної політики. В дисертаційній роботі використовувалися такі наукові методи: *індексного та порівняльного аналізу* – при виявленні тенденцій розвитку механізму фінансового забезпечення регіонів України в умовах перехідної економіки; *метод групування* – для виявлення територіальних відмінностей у забезпеченні населення регіону бюджетними ресурсами; *економіко-статистичний метод* – для визначення характеру та особливостей формування податкового потенціалу регіону; *системно-структурний метод* – для визначення та оптимізації компонентної структури податкового потенціалу регіону; *монографічний метод* – для узагальнення теоретико-методологічних засад аналізу й оцінювання податкових відносин у регіоні; *методи економіко-*

математичного моделювання – при визначенні концепції розвитку фінансового забезпечення регіонів України на підставі розширення їх податкового потенціалу; *графічний метод* – для визначення структурних змін як загального податкового потенціалу регіону, так і окремих його елементів.

Інформаційна база дослідження – Закони України, Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, статистичні матеріали Державного комітету статистики України, Міністерства фінансів України, інших міністерств і відомств з питань регулювання податкових відносин, звітні матеріали досліджень за результатами фінансової аналітики регіонів.

Наукова новизна одержаних результатів. Найбільш суттєвими теоретичними і практичними результатами, що характеризують наукову новизну, є такі:

удосконалено:

- концептуальні підходи до визначення економічної сутності податкового потенціалу регіону як сукупної концентрації фінансових коштів з метою їх використання адекватно стратегічним завданням ефективного соціально-економічного розвитку регіону, а також його характерних властивостей;

- класифікацію факторів формування податкового потенціалу регіону, на підставі їх групування за такими ознаками: геополітичне положення країни; стан економіки в країні у цілому та в регіоні зокрема; соціально-політичні умови; стан розвитку фінансових інститутів; рівень життя населення та управління;

- підходи до оцінювання взаємозв'язку податкових і соціально-економічних відносин на субрегіональному рівні, що дало змогу виділити податкові фактори прямої (структура податкової системи, рівень податкового тиску, податкові пільги) та опосередкованої дії (бюджетний механізм, масштаби інноваційної та інвестиційної діяльності), а також розкрити їхній вплив на соціально-економічне зростання Черкаського регіону;

- модель мінімізації розміру іммобілізованого податкового потенціалу в економіці регіону, яка ґрунтується на розрахунку показників, прийнятих системою національних рахунків і на «тіньовій» складовій діяльності економічних суб'єктів з метою спрямування тіньових фінансових потоків на збільшення фінансового забезпечення регіону;

набули подальшого розвитку:

- розробка напрямів розширення місцевого оподаткування, що полягають у збільшенні його фіскального значення як за рахунок нових видів податків, так і за рахунок загальнодержавних податків, надходження від яких можуть бути передані місцевим органам влади і номінально є місцевими.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені в роботі наукові результати були впроваджені в діяльності Державної податкової адміністрації в Черкаській області (довідка № 1028/09 від 23.09.2009 р.), що

дало змогу вдосконалити механізм фінансового забезпечення області та збільшити обсяги її податкових надходжень.

Основні наукові результати дисертаційного дослідження щодо формування та оцінювання податкового потенціалу використовуються в навчальному процесі Черкаського державного технологічного університету при підготовці лекцій і практичних занять з дисциплін «Місцеві фінанси», «Основи оподаткування підприємств», «Основи податкової системи» (довідка № 650/01-10.06 від 28.04.2009 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, в якій викладено авторські розробки щодо методики формування та оцінювання податкового потенціалу в регіоні, зменшення ролі державного регулювання розвитку фінансової системи в регіоні, концептуальних напрямів розвитку податкової політики в регіоні, а опубліковані наукові праці містять положення, висновки та пропозиції, сформульовані особисто автором, і відображають його конкретний внесок в економічну науку, зокрема розміщення продуктивних сил і регіональну економіку.

Наукові положення, висновки й рекомендації, які виносяться на захист, одержані автором самостійно.

Апробація результатів дослідження. Основні наукові результати дисертаційного дослідження апробовано на 13 українських і міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Теорія і практика сучасної економіки» (Черкаси, 2002, 2003, 2004, 2005, 2007, 2008), «Динаміка наукових досліджень'2005» (Дніпропетровськ, 2005), «Науковий потенціал світу – 2005» (Дніпропетровськ, 2005), «Облік, контроль і аналіз в підприємницькій діяльності» (Черкаси, 2005, 2007), «Модернізація політики та управління в Німеччині та Україні в контексті євроінтеграції» (Черкаси, 2005), «Сучасний стан та проблеми розвитку підприємництва в регіоні» (Жовті Води, 2005), «Інвестиційні стратегії підприємств України на міжнародних товарних та фінансових ринках» (Дніпропетровськ, 2006).

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження автором опубліковано 19 наукових праць, з них 7 робіт у фахових наукових виданнях і 12 тез доповідей і статей на конференціях. Загальний їх обсяг 6,3 друкованих аркушів, з них особисто автору належать 6,1 друкованих аркуша.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, 3 розділів та висновків, додатків, списку використаних джерел. Робота викладена на 192 сторінках комп'ютерного тексту, містить 38 таблиць, 5 рисунків, список використаних джерел з 161 найменування на 12 сторінках і 7 додатків на 17 сторінках. Обсяг основного тексту 180 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У першому розділі «Теоретико-методичні засади формування податкового потенціалу регіону» розкрито економічну сутність і взаємозв'язок таких понять, як «податки», «податкові ресурси регіону» та «податковий потенціал регіону», визначено структуру податкового потенціалу регіону та охарактеризовано фактори формування податкового потенціалу регіону.

Зв'язок між сферами виробництва економічних і соціальних благ здійснюється через життєво важливий перерозподіл потоку податкових надходжень. Існує і зворотний зв'язок – через податковий перерозподіл державних послуг. Податки є фінансовим джерелом виробництва суспільних благ, тобто вони опосередковують процес відтворення суспільних благ.

У дисертації пропонується розглядати економічну сутність податкового потенціалу регіону як концентрацію фінансових коштів з метою використання їх адекватно завданням стратегічного ефективного соціально-економічного розвитку регіонального господарства. Основні властивості податкового потенціалу регіону полягають у наступному:

- він розраховується в межах певної території за певний проміжок часу;
- він характеризує максимальну суму податків, яка може бути зібрана в регіоні, не руйнуючи його продуктивного потенціалу і не перешкоджаючи розвитку ділової активності; обов'язково має відповідати умовам чинного податкового законодавства;
- максимізація податкових доходів досягається через оптимальне використання матеріальної бази й ресурсів (з урахуванням підвищення якості життя населення);
- обов'язкова відповідність вимогам чинного податкового законодавства;

Податковий потенціал регіонів відрізняється між собою. Потенційна здатність окремого регіону генерувати бюджетні доходи визначається економічною структурою регіону і його забезпеченістю оподатковуваними ресурсами (податковими базами). У дисертації фактори формування податкового потенціалу регіону пропонується класифікувати за сімома ознаками (табл. 1.).

За джерелом походження цю сукупність факторів можна розділити на дві групи: внутрішні, що властиві окремому регіону (природно-кліматичні умови, геополітичне положення регіону, рівень життя населення регіону), та зовнішні, вплив яких пов'язаний із зовнішнім середовищем і які більшою мірою зумовлені діяльністю державних інститутів (стан фінансових інститутів держави, економіки, управління та соціально-політичні умови). Якщо внутрішні фактори певною мірою підлягають регіональному регулюванню, то

на зовнішні фактори конкретний регіон не може впливати, а вони суттєво впливають на податкову базу регіону.

Таблиця 1

Класифікація факторів формування податкового потенціалу регіону*

Класифікаційна ознака факторів	Фактори
Природно-кліматичні умови	<ul style="list-style-type: none"> – розміри території регіону; – кількість і якість природних ресурсів; – кліматичні умови.
Геополітичне положення регіону	<ul style="list-style-type: none"> – місце розташування в державі; – захищеність від зовнішніх загроз; – стан національних політичних відносин.
Стан економіки	<ul style="list-style-type: none"> – рівень економічного розвитку країни; – надійність національної грошової одиниці та стан грошового обігу; – рівень інфляції; – галузева структура і рівень розвитку галузей; – стан конкурентних відносин, ступінь монополізації економіки; – інвестиційна привабливість регіону і розвиток інвестиційно-інноваційної діяльності; – частка тіньової економіки у ВВП і ВДВ для країни загалом та для регіону зокрема, відповідно; – ризик невизначеності фінансових відносин.
Рівень життя населення	<ul style="list-style-type: none"> – рівень доходів і витрат населення; – рівень зайнятості; – якість трудових ресурсів (рівень кваліфікації, професіоналізму; вікова й професійна структура кадрів); – умови праці (тривалість робочого дня, інтенсивність праці); – структура міграційних процесів.
Стан фінансових інститутів	<ul style="list-style-type: none"> – якість фінансового, бюджетного, податкового та банківського законодавства; – ефективність функціонування державних і місцевих фінансових органів та фінансової інфраструктури; – рівень розвитку фінансової правосвідомості.
Соціально-політичні умови	<ul style="list-style-type: none"> – структура власності на засоби виробництва; – адміністративні бар'єри та ступінь довіри до влади; – рівень соціально-політичної напруженості в суспільстві; – ставлення окремих категорій населення до певних видів підприємницької діяльності.
Управління	<ul style="list-style-type: none"> – державна і регіональна податкова політика; – кількість і структура державних та місцевих податкових органів; – стабільність правової бази здійснення фінансово-господарської діяльності підприємств; – ступінь корумпованості органів влади; – рівень розвитку відносин регіону з державним центром.

*Джерело: розроблено автором

У другому розділі «Аналіз та оцінка податкових відносин у регіоні» досліджено особливості податкової діяльності в регіонах Черкаської області, визначено основні податкові чинники, що безпосередньо або опосередковано

впливають на регіональний розвиток; досліджено взаємозв'язок бюджетних, податкових і соціально-економічних процесів на внутрішньо регіональному рівні.

Система оподаткування розглядається як складна система, що поєднує в собі сукупність елементів і зв'язків між ними та характеризується певною цільовою спрямованістю. Співвідношення між її елементами визначає загальні особливості податкових процесів на обласному та внутрішньо регіональному рівні (адміністративних районів, міст) і характер їхнього впливу на регіональний розвиток. У процесі дослідження основних рис і особливостей оподаткування платників податків Черкаської області виявлено, що ця система характеризується:

- незначною часткою податкових надходжень області у загальних обсягах податкових надходжень країни;
- значними коливаннями обсягів податкових надходжень в останні роки. Їх динаміка у окремі роки мала негативну тенденцію, навіть враховуючи певний вплив на щорічні обсяги податкових надходжень інфляційних процесів. У середньому щорічне зменшення обсягів податкових надходжень становило 1,3 %;
- зростанням обсягів податкових надходжень у 2008 р. порівняно з попереднім роком втричі. Найбільше зростання спостерігалось в надходженнях від податку з доходів фізичних осіб, податку на прибуток підприємств, від ПДВ;
- провідною роллю надходжень від акцизного збору (за останні шість років) – в межах 33,0 – 35,0% у загальному обсязі податкових надходжень (табл.. 2);
- збільшенням частки надходжень від прямих податків, зокрема, податку на прибуток;
- масштабним наданням податкових пільг (52,0 % від загального обсягу податкових платежів);
- значними обсягами податкових надходжень до бюджетів міст обласного підпорядкування (57,2 % надходжень по області);
- збереженням низького співвідношення між загальнодержавними і місцевими податками й зборами в доходах місцевих бюджетів.

Дещо інші особливості податкових процесів виявлені на рівні адміністративних районів Черкащини. На територіальну структуру податкових надходжень у Черкаській області, з одного боку, впливають особливості територіальної організації податкової служби, діючим порядком сплати податків, а з іншого – характер господарської діяльності у регіонах і містах серед них:

- незначні обсяги податкових надходжень до бюджетів місцевого самоврядування (у 2007 р. цей показник становив 42,7 %);

- певні відмінності у структурі надходжень (переважання податку на доходи фізичних осіб, плати за землю та акцизного збору);
- значні територіальні диспропорції у наданні податкових пільг тощо.

Таблиця 2

**Структура податкових надходжень Черкаського регіону за 2002 – 2008 рр.,
%***

Податкові надходження	Роки							Середня величина за 2002 – 2008 рр.
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
Загальнодержавні податки та збори, з них:	85,7	90,8	93,3	94,1	94,3	94,3	95,1	93,7
Податок на прибуток підприємств	12,6	10,9	10,7	12,7	14,1	14,9	18,7	14,8
Податок з доходів фізичних осіб	32,1	34,5	25,8	25,2	26,3	29,8	29,5	28,7
Податок на додану вартість	16,0	13,5	13,6	14,1	8,9	7,7	3,5	8,9
Акцизний збір	12,3	19,8	33,2	33,1	35,8	33,9	35,2	32,1
Державне мито	1,6	1,4	1,5	1,6	1,4	1,5	1,4	1,6
Податок з власників транспортних засобів	2,4	2,0	1,6	1,5	1,6	1,5	1,1	1,5
Плата за землю	7,5	7,4	5,8	5,0	4,8	4,4	4,7	5,1
Збір за геологорозвідувальні роботи	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1
Надходження коштів від приватизації	1,1	1,1	1,0	0,9	1,2	0,5	0,9	0,9
Інші загальнодержавні податки та збори	12,8	7,9	5,7	5,1	5,1	5,2	4,5	5,6
Місцеві податки та збори	1,5	1,4	1,0	0,8	0,7	0,5	0,4	0,7
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,00

* Джерело: розраховано автором за матеріалами ДПА в Черкаській області.

Дослідження податкових і регіональних процесів у регіонах Черкаської області дало змогу виділити податкові чинники прямої (компонентна структура податкових надходжень, рівень податкового навантаження, надання податкових пільг тощо) й опосередкованої дії (через бюджетний механізм, масштаби інноваційної та інвестиційної діяльності) і розкрити за допомогою кореляційно-регресійного аналізу їхній вплив на соціально-економічне зростання внутрішніх регіонів області, діяльність суб'єктів господарювання та формування доходів населення.

Аналіз показав, що найбільший вплив на соціально-економічний розвиток регіонів мають такі податки: з доходів фізичних осіб, на прибуток підприємств і ПДВ, найменший – акцизний збір і місцеві податки та збори. Стабільним є вплив на регіональний розвиток податку з доходів фізичних осіб і ПДВ.

Опосередкований вплив системи оподаткування на соціально-економічний розвиток регіонів пов'язаний, насамперед, із формуванням доходів місцевих бюджетів і подальшим їхнім перерозподілом, а також з масштабами інвестиційної та інноваційної діяльності.

У роботі доведено, що існує певний взаємозв'язок між доходами місцевих бюджетів і структурою їхніх дохідних джерел. Зокрема, податкові надходження найбільший вплив мають на формування обласного бюджету; неподаткові надходження – на всі види бюджетів, крім обласного, де спостерігається від'ємне сальдо. Крім того, необхідно відзначити абсолютну протилежність напряду впливу цього виду дохідних джерел із податковими надходженнями. Приблизно схожими є особливості взаємозв'язку зміни частки офіційних трансфертів та доходів від операцій з капіталом і динаміки питомої ваги окремих місцевих бюджетів в області.

Дослідження взаємозв'язку податкових та інвестиційних процесів у розрізі регіонів виявили в цілому позитивний взаємозв'язок між обсягами наданих податкових пільг і освоєних інвестицій, що свідчить про певний стимулюючий вплив системи оподаткування на соціально-економічний розвиток регіонів. Навіть зважаючи на високий рівень територіальної диференціації в обсягах наданих інвестицій, кореляція цих процесів є дуже значною.

Взаємозв'язок системи оподаткування з інноваційними процесами має принципово інший характер. Проведений аналіз у розрізі районів Черкаської області свідчить про незначний вплив податкової діяльності на інноваційні процеси. Близько 70 % усіх інновацій було впроваджено у м. Черкаси (освоєння виробництва нових видів продукції та впровадження нових технологічних процесів).

Доведено, що в процесі виконання своїх, насамперед фіскальних, функцій система оподаткування тісно взаємодіє з суб'єктами господарської діяльності, які є основними платниками податків в області. Характер взаємозв'язків податкової та господарської діяльності є досить складним. З одного боку, податкові процеси відчутно впливають на фінансово-економічний стан підприємств (величину прибутку, обсяги оборотних коштів, можливість вести активну інвестиційну та інноваційну діяльність тощо), з другого – особливості суб'єктів господарювання (форма власності, конкурентоспроможність, рентабельність виробництва, зміна обсягів вироблених товарів чи послуг тощо)

мають значний вплив на формування бази оподаткування, а отже – на обсяги податкових надходжень.

Аналіз впливу податкового навантаження як чинника прямої дії на соціально-економічний розвиток внутрішніх регіонів області показав, що практично в усіх випадках спостерігається більша залежність між соціально-економічним розвитком і податковим навантаженням у містах Черкаської області, ніж в адміністративних районах. Це зумовлено, з одного боку, більш складним та опосередкованим механізмом фінансово-бюджетного забезпечення розвитку адміністративних районів, а з другого – наявністю в містах значної кількості потужних платників податків.

У дисертації виявлена значна диференціація обсягів податкових надходжень і рівня податкового навантаження на підприємства різних видів економічної діяльності. Найбільша частка загального обсягу податкових надходжень до зведеного бюджету Черкаської області надходить від промислових підприємств – 32,1 %, що свідчить про провідну роль промисловості у формуванні податкових потоків в області. Значні обсяги податкових надходжень надходить також від таких галузей, як транспорт і зв'язок (10,2 %), оптова й роздрібна торгівля (10,6 %) та будівництво (11,8 %).

Дослідження взаємозв'язку податкових та інвестиційних процесів у розрізі регіонів виявили в цілому позитивну кореляцію обсягів наданих податкових пільг і обсягів освоєних інвестицій, що свідчить про певний стимулюючий вплив системи оподаткування на соціально-економічний розвиток. Основними особливостями такого впливу є:

- провідна роль промисловості в освоєнні інвестицій в основний капітал, частка якої становить 59,9 % усіх інвестицій в області;
- неоднозначний характер впливу податкових чинників на інвестиційну діяльність у розрізі окремих видів економічної діяльності;
- певний стимулюючий вплив наданих податкових пільг на інвестиційну активність підприємств промисловості, транспорту і зв'язку.

Якщо в інвестиційному аспекті дія податкових чинників є неоднозначною, то вплив системи оподаткування на інноваційну діяльність суб'єктів господарювання в цілому є негативним. Поряд з цим, у масштабах інноваційної діяльності є суттєві територіальні відмінності. Майже 75 % усіх інновацій (126 із 186) були здійснені у м. Черкаси, причому, такі відмінності були характерні для обох основних напрямів – освоєння виробництва нових видів продукції та впровадження нових технологічних процесів.

Існує значна територіальна диференціація більшості податкових показників між районами та містами Черкаської області: обсягів надходжень податку з доходів фізичних осіб, а також їхнього перерахунку на 1 жителя та на 1 працюючого. Значні відмінності у обсягах податку з доходів фізичних осіб у

внутрішньообласних регіонах зумовлені, насамперед, значною диференціацією заробітної плати. Адміністративні райони з високим рівнем зарплати відзначаються відповідно й підвищеними обсягами сплаченого податку з доходів фізичних осіб на 1 працюючого.

У третьому розділі «Напрями удосконалення процесів нарощування податкового потенціалу регіону» запропоновано шляхи нарощування податкового потенціалу на підставі підвищення ефективності системи оподаткування як важливого чинника активізації соціально-економічних процесів на регіональному рівні.

До найважливіших напрямів удосконалення системи оподаткування у контексті активізації соціально-економічного розвитку регіонів Черкаської області та забезпечення їхньої фінансової стійкості належать:

- удосконалення структури дохідних джерел місцевих бюджетів, зокрема підвищення ролі місцевих податків і зборів, розширення переліку загальнодержавних податків, закріплених за місцевими бюджетами;
- зниження податкового навантаження на виробників, що повинно певною мірою компенсуватися розширенням бази оподаткування і упорядкуванням практики надання податкових пільг;
- комплексне доопрацювання системи формульних розрахунків при визначенні міжбюджетних трансфертів і системи податкових пільг у напрямі стимулювання регіонів до їхнього подальшого соціально-економічного розвитку;
- підвищення частки власних закріплених доходів у структурі бюджетів внутрішніх регіонів області;
- удосконалення механізму формування і виконання бюджету розвитку місцевих бюджетів, фінансові ресурси якого спрямовуються на розбудову місцевої соціальної та виробничої інфраструктури, культурні програми тощо.

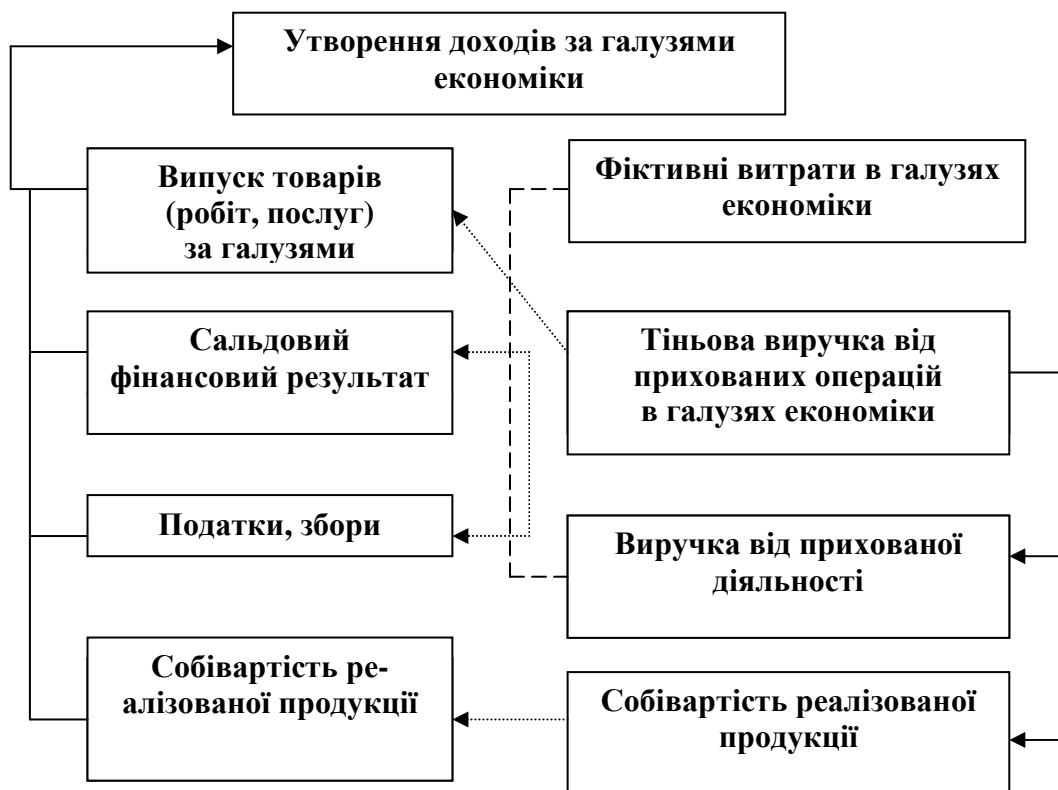
Розширення бази оподаткування як одного з напрямів удосконалення системи оподаткування сприятиме активізації соціально-економічного розвитку регіонів через зростання обсягів податкових та інших надходжень до місцевих бюджетів, а також через безпосереднє стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів як механізму розширеного відтворення бази оподаткування і підвищення податкоспроможності регіонів, галузей, підприємств.

Одним з шляхів формування податкового потенціалу пропонується введення майнового оподаткування, виходячи з того, що володіння майном є ознакою певного рівня доходів і такий вид оподаткування не суперечить принципу платоспроможності. Податок на майно характеризується багатьма позитивними рисами, що міцно закріпило його в податкових системах більшості країн. По-перше, прискорюється процес переходу майна у власність

таких суб'єктів, які можуть ефективніше його використовувати. Володіння майном, що використовується неефективно, стає невиправданими витратами. По-друге, посилюється ефективність ринку нерухомості. По-третє, майнові податки приносять стабільні надходження і не конкурують з основними загальнодержавними податками (на прибуток, непрямими).

Суттєвим джерелом інвестицій в регіональну економіку є тіньові фінансові ресурси – приховані податки. В даній роботі пропонується модель мінімізації прихованого податкового потенціалу регіону, що характеризує рух тіньових фінансових потоків у галузях економіки регіону і базується на виборі стратегії ведення економічної діяльності суб'єктами в умовах макро- і мікроекономічних обмежень.

Особливість такої моделі полягає в тому, що на основі вивчення, узагальнення і класифікації видів тіньових правопорушень і схем іммобілізації ресурсів у тіньовий оборот, описані і формалізовані фінансові потоки як в офіційному, так і в тіньовому секторі економіки, а також виведені деякі закономірності, що стосуються ефективності тіньової та офіційної господарської діяльності (див. рис. 1).

Рис. 1. Схема розрахунку податкового потенціалу регіону з урахуванням впливу тіньової економіки

Такий підхід дозволяє обчислити невідомі компоненти системи, такі як тіньовий оборот, що складається з обороту прихованої діяльності та фіктивних

витрат, а також прибуток від тіньової діяльності. Для одержання значень економічних показників з урахуванням впливу тіньової економіки використовуються показники тіньової діяльності.

При цьому поведінка окремого суб'єкта визначається такими чинниками:

- станом зовнішньоекономічного середовища, що створює макроекономічні обмеження;
- внутрішніми фінансовими і виробничими можливостями, що спричиняють мікроекономічні обмеження його діяльності.

Визначення обсягу тіньових фінансових потоків і розміру штрафних санкцій, як засобу покарання за тіньову діяльність, пропонується здійснювати за наступними формулами:

$$\left\{ \begin{array}{l} P_i^o = v_i^o - (c_i^o - c_i^f) - N_i, \\ P_i^m = v_i^n - c_i^n - N_i^{\text{потенц}}, \\ \frac{c_i^n}{v_i^n} = \frac{c_i^o}{v_i^o}, \\ s_i^n = v_i^n \frac{g_{\text{завер.}}^n \cdot g_{\text{суд}}^n}{Qk_{\text{сх}} g_{\text{виявл}}^n}, \\ s_i^f = v_i^f \frac{g_{\text{завер.}}^f \cdot g_{\text{суд}}^f}{Qk_{\text{сх}} g_{\text{виявл}}^f}, \\ N_i^{\text{ПППотенц}} = (v_i^n - c_i^n - N_i^{\text{потенц}}) t^{\text{ППП}}, \\ N_i^{\text{ПДВ}} = v_i^m \cdot t^{\text{ПДВ}}, \\ v_i^n, c_i^n, c_i^f, c_i^o, N_i^n, N_i^f, s_i^n, s_i^f \geq 0. \end{array} \right.$$

де P_i^o – офіційний прибуток (збиток) суб'єктів господарювання i -ї галузі регіону;

P_i^m – тіньовий прибуток (збиток) суб'єктів господарювання i -ї галузі регіону;

v_i^o – офіційна виручка суб'єктів господарювання i -ї галузі;

c_i^o – дійсні затрати суб'єктів господарювання i -ї галузі;

c_i^f – фіктивні витрати, відображені в офіційному документообігу суб'єктів господарювання i -ї галузі;

N_i – загальна сума нарахованих податків суб'єктами господарювання i -ї галузі;

s_i^f – пред'явлені фінансові санкції, пов'язані з фіктивною діяльністю;

s_i^n – пред'явлені фінансові санкції, пов'язані з прихованою діяльністю;

v_i^n – тіньова виручка від прихованих операцій суб'єктів господарювання i -ї галузі;

c_i^n – фактичні витрати від прихованих операцій суб'єктів господарювання i -ї галузі;

$g_{\text{завер.}}^{n,f}$ – кількість злочинів, пов'язаних з прихованою (фіктивною) діяльністю, кримінальні справи і матеріали, за якими завершено розслідування;

$g_{\text{виявл}}^{n,f}$ – кількість виявлених злочинів, пов'язаних з прихованою (фіктивною) діяльністю;

k_{cx} – коефіцієнт, що характеризує ступінь схильності суб'єктів господарювання до здійснення тіньової діяльності;

Q – загальна кількість зареєстрованих суб'єктів, що мають приватну власність;

$g_{виявл}^{n,ф}$ – кількість виявлених злочинів;

$g_{суд}^{n,ф}$ – кількість злочинів, пов'язаних з прихованою (фіктивною) діяльністю, матеріали за якими передані до суду;

$N_i^{IIIпотенц}$ – сума податку на прибуток, яку варто було б сплатити з тіньової діяльності;

$N_i^{потенц}$ – сума податків, що зменшують базу оподаткування за податком на прибуток, яку варто було б сплатити з тіньової діяльності;

t^{III} – ставка податку на прибуток.

Запропонована модель оцінювання тіньових фінансових потоків у регіоні дає змогу врахувати сформовані особливості функціонування тіньового сектора економіки, а також відтворити напрямки руху тіньових фінансових потоків для подальшої їхньої ідентифікації.

Таким чином, вибір окремими суб'єктами стратегії ведення господарської діяльності буде визначатися сукупністю умов економічної доцільності:

1. Величина ризику здійснення тіньової діяльності, що виражається в імовірності понести покарання та розмірі фінансових санкцій у результаті цього покарання.

2. Доцільність тіньової діяльності, що вимірюється розміром надприбутку, отриманого в результаті застосування тіньових методів здійснення господарської діяльності.

3. Величина потенційних податкових витрат, тобто сума податків, яку варто було б сплатити з тіньової діяльності. Недоотримана бюджетом сума податків розраховується відповідно до методики визначення збитку від діяльності тіньової економіки

ВИСНОВКИ

1. Податковий потенціал регіону – концентрація фінансових коштів, з метою їх використання адекватно завданням стратегічного ефективного соціально-економічного розвитку регіонального господарства. Він формується і розвивається в результаті функціонування сфер, секторів і сегментів соціально-економічних систем регіону. Потенційна здатність регіону генерувати бюджетні доходи визначається економічною структурою регіону і його забезпеченістю оподатковуваними ресурсами (податковими базами).

2. Доведено, що при визначенні податкового потенціалу регіону

необхідним є оцінювання факторів впливу, лише в цьому випадку показник податкового потенціалу адекватно відображає сформовану фінансову ситуацію в регіоні. Запропонована класифікація факторів формування податкового потенціалу регіону відображає їх поділ за спеціальними ознаками: природно-кліматичними умовами, геополітичним положенням регіону, станом економіки в країні та в регіоні, рівнем життя населення, соціально-політичними умовами, станом розвитку фінансових інститутів та управлінням. За джерелом походження ця сукупність факторів розділяється на дві групи: внутрішні, що властиві окремому регіону (природно-кліматичні умови, геополітичне положення регіону, рівень життя населення регіону), та зовнішні, вплив яких пов'язаний із зовнішнім середовищем і які більшою мірою зумовлені діяльністю державних інститутів (стан фінансових інститутів держави, економіки, управління та соціально-політичні умови). Якщо внутрішні фактори певною мірою підлягають регіональному регулюванню, то на зовнішні фактори конкретний регіон не може впливати, а навпаки, вони здійснюють суттєвий вплив на податкову базу регіону.

3. Податкові відносини на регіональному рівні мають прямий і опосередкований вплив на соціально-економічний розвиток регіонів. До основних податкових чинників прямої дії потрібно віднести компонентну структуру податкових надходжень, рівень податкового навантаження, надання податкових пільг та ін. До особливостей їхнього впливу необхідно віднести: а) тісний взаємозв'язок рівня соціально-економічного розвитку регіонів з основними видами податкових надходжень: податком на прибуток підприємств, ПДВ та податком з доходів фізичних осіб; б) більший вплив податкових чинників на розвиток міст ніж на розвиток адміністративних районів; в) найбільший і позитивний взаємозв'язок податкових чинників з рівнем промислового розвитку, найменший і негативний – з екологічними збитками та рівнем сільськогосподарського розвитку; г) незначну та зворотну кореляцію соціально-економічних процесів і місцевих податків і зборів, що свідчить про недостатню роль цього виду надходжень у розвитку регіонів.

Опосередкований вплив системи оподаткування на соціально-економічний розвиток регіонів пов'язаний, насамперед, з: а) формуванням доходів місцевих бюджетів і подальшим їхнім перерозподілом; б) впливом на інвестиційну й інноваційну діяльність у регіонах.

4. Для процесів нарощування податкового потенціалу Черкаського регіону на внутрішньообласному рівні характерні всі основні вади системи оподаткування країни в цілому: неефективність і нестабільність компонентної структури, надмірне податкове навантаження на суб'єкти господарювання і низька стимулююча роль податкових пільг. Проте зберігається певний вплив податкових пільг на інвестиційні процеси Черкаської області. Основними

особливостями такого впливу є: провідна роль промисловості в освоєнні інвестицій в основний капітал, частка якої становить біля 60 % обсягу інвестицій області; неоднозначний характер впливу податкових чинників на інвестиційну діяльність у розрізі окремих видів економічної діяльності; певний стимулюючий вплив наданих податкових пільг на інвестиційну активність підприємств промисловості, транспорту і зв'язку.

Якщо в інвестиційному аспекті дія податкових чинників є неоднозначною, то вплив системи оподаткування на інноваційну діяльність суб'єктів господарювання в цілому є негативним.

Для внутрішніх рівнів регіону властивий більш високий рівень територіальної диференціації податкових надходжень, що зумовлено як значними відмінностями бази оподаткування у містах та районах, так і концентрацією податкових пільг у великих господарських центрах області.

5. З метою удосконалення процесів формування податкового потенціалу як чинника соціально-економічного зростання регіонів та їх фінансового забезпечення необхідно: удосконалити структуру дохідних джерел місцевих бюджетів, зокрема, за рахунок розширення переліку загальнодержавних податків і зборів, закріплених за місцевими бюджетами; знизити податкове навантаження на виробників, що має компенсуватися розширенням бази оподаткування та упорядкуванням практики надання податкових пільг; підвищення частки власних закріплених доходів у структурі бюджетів внутрішніх регіонів області; удосконалити механізм формування і виконання бюджету розвитку, коли фінансові ресурси спрямовуються на розбудову місцевої соціальної та виробничої інфраструктури, культурні програми тощо.

Запропонована модель мінімізації „тіньового” податкового потенціалу регіону характеризує рух прихованих фінансових потоків у галузях економіки регіону і базується на виборі стратегії ведення економічної діяльності суб'єктами в умовах макро- і мікроекономічних обмежень.

Модель дозволяє обчислити тіньовий оборот, що складається з обороту прихованої діяльності та фіктивних витрат, прибуток від тіньової діяльності, а також величину прихованого податку на прибуток і на додану вартість, що сприятиме розширенню податкового потенціалу регіону.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Пасенко В. М. Історичне походження та економічний зміст податків / В. М. Пасенко // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. – Вип.. 14. – Черкаси : ЧДТУ, 2005. – С. 85–89. – (Серія «Економічні науки»).
2. Пасенко В. М. Засади оцінки податкового потенціалу країни / В. М. Пасенко // Вісник Полтавського національного технічного університету. – Вип.. 8. – Полтава : ПНТУ, 2005. – С. 36–42. – (Серія «Економіка і регіон»).
3. Пасенко В. М. Податкове планування та прогнозування на регіональному рівні / В. М. Пасенко // Збірник праць Черкаського державного технологічного університету. – Вип.. 15. – Черкаси : ЧДТУ, 2005. – С. 297–301. – (Серія «Економічні науки»).
4. Пасенко В. М. Методи кількісної оцінки податкового потенціалу регіону / В. М. Пасенко // Вісник Сумського національного аграрного університету. – Вип.. 11. – Суми : СНАУ, 2005. – С. 124–130. – (Серія «Фінанси та кредит»).
5. Пасенко В. М. Підвищення якості податкового обслуговування як напрям збільшення податкових надходжень у регіоні / В. М. Пасенко // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. – Вип.. 17. – Черкаси : ЧДТУ, 2007. – С. 204–207. – (Серія «Економічні науки»).
6. Пасенко В. М. Роль місцевого оподаткування в соціально-економічному розвитку регіону / В. М. Пасенко // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. – Вип.. 18, ч. 2. – Черкаси : ЧДТУ, 2007. – С. 104–109. – (Серія «Економічні науки»).
7. Пасенко В. М. Взаємозв'язок податку з іншими економічними категоріями в системі розподільчих відносин / В. М. Пасенко, І. М. Слин'ко // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. – Вип. 20. – Черкаси : ЧДТУ, 2008. – С. 238–241. – (Серія «Економічні науки»).
(Особистий внесок: обґрунтування взаємозв'язку податку з іншими економічними категоріями в системі розподільчих відносин).

Матеріали наукових конференцій:

8. Пасенко В. М. Напрями реформування податкової системи України в контексті соціально-економічного зростання / В. М. Пасенко // Матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. ["Теорія і практика сучасної економіки"], (Черкаси, 25–27 листоп. 2002 р.). – Черкаси : ЧДТУ, 2002. – С. 274–276.
9. Пасенко В. М. Проблеми оцінки ефективності інвестиційних проектів / В. М. Пасенко // Матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. ["Теорія і практика

сучасної економіки"], (Черкаси, 15–17 жовт. 2003 р.). – Черкаси : ЧДТУ, 2003. – С. 164–167.

10. Пасенко В. М. Визначення категорії „податки” в сучасних економічних умовах / В. М. Пасенко // Матеріали I міжнар. наук.-практ. конф. ["Модернізація політики та управління в Німеччині та Україні у контексті євроінтеграції"], (Черкаси, 26–28 трав. 2005 р.). – Черкаси : ЧДТУ, 2005. – С. 120–122.

11. Пасенко В. М. Організаційно-методичні основи аналізу ефективності інвестицій у молочній промисловості / В. М. Пасенко // Матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. ["Теорія і практика сучасної економіки"], (Черкаси, 28–30 верес. 2005 р.). – Черкаси : ЧДТУ, 2005. – С. 281–284.

12. Пасенко В. М. Особливості факторів впливу на податковий потенціал регіону / В. М. Пасенко // Матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. ["Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю"], (Черкаси, 5–7 жовт. 2005 р.). – Черкаси : ЧДТУ, 2005. – С. 26–29.

13. Пасенко В. М. Формування поняття «податковий потенціал регіону», визначення його ознак та структури / В. М. Пасенко // Матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. ["Науковий потенціал світу – 2005"], (Дніпропетровськ, 19–30 верес., 2005 р.). – Дніпропетровськ, 2005. – Т. 6. – С. 80–81.

14. Пасенко В. М. Використання показника податкового потенціалу регіону при бюджетно-податковому плануванні та прогнозуванні / В. М. Пасенко // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. ["Сучасний стан та проблеми розвитку підприємництва в регіоні"], (Жовті Води, 10–11 листоп., 2005 р.). – Дніпропетровськ, 2005. – Т. 5. – С. 33–35.

15. Пасенко В. М. Роль іноземних інвестицій у формуванні фінансового потенціалу регіону / В. М. Пасенко // Матеріали всеукр. наук.-практ. конф. ["Інвестиційні стратегії підприємств України на міжнародних товарних та фінансових ринках"], (Дніпропетровськ, 3–4 лют. 2006 р.). – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2006. – С. 53–55.

16. Пасенко В. М. Особливості прийняття інвестиційних рішень на регіональному рівні / В. М. Пасенко // Матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. ["Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю"], (Черкаси, 11–13 квіт. 2007 р.). – Черкаси : ЧДТУ, 2007. – С. 267–268.

17. Пасенко В. М. Сучасні підходи до кількісної оцінки податкового потенціалу регіону / Пасенко В. М. // Матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф. ["Теорія і практика сучасної економіки"], (Черкаси, 26–28 жовт. 2007 р.). – Черкаси : ЧДТУ, 2007. – С. 351–354.

18. Пасенко В. М. Процес інвестування громадських ініціатив, міжнародні та національні донори / В. М. Пасенко, О. О. Мельниченко // Матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф. ["Теорія і практика сучасної

економіки"]], (Черкаси, 2006 р.) – Черкаси: ЧДТУ, 2006. – С. 130–133. (*Особистий внесок: виділення типів донорських інституцій на міжнародному рівні*).

19. Пасенко В. М. Методичні засади оцінки податкового потенціалу країни / В. М. Пасенко, І. М. Слинько // Матеріали наук.-практ. конф. ["Стратегічні напрями розвитку Черкаської області"], (Черкаси, 11–9 черв. 2006 р.). – Черкаси : ЧДТУ, 2007. – С. 67–71. (*Особистий внесок: авторське визначення податкового потенціалу регіону*).

АНОТАЦІЯ

Пасенко В. М. Формування та оцінка податкового потенціалу регіону. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. – Харківська національна академія міського господарства, Харків, 2010.

Дисертація присвячена розробці методичних основи формування та оцінювання податкового потенціалу регіону в умовах структурних трансформацій, а також практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності використання фінансових ресурсів на регіональному рівні. Удосконалено теоретичні підходи до визначення сутності та особливостей формування податкової бази місцевих бюджетів і комплексного оцінювання потенційних можливостей податкової системи.

Уточнено методологічну базу дослідження економічної сутності поняття «податковий потенціал регіону» і методичний апарат його оцінювання, розроблено багатокритеріальну класифікацію факторів формування податкового потенціалу регіону.

Досліджено стан і тенденції нарощування податкового потенціалу Черкаського регіону, виявлено особливості структурно-динамічних змін у використанні фінансових ресурсів області. Визначено прямий та опосередкований вплив податкових відносин на соціально-економічний розвиток регіонів.

Розроблено перспективні напрями вдосконалення податкових відносин у регіональному аспекті та удосконалення структури дохідних джерел місцевих бюджетів. Запропоновано модель мінімізації розміру іммобілізованого податкового потенціалу в економіці регіону.

Ключові слова: податковий потенціал регіону, структура податкового потенціалу, податкові відносини, податкове планування та прогнозування, місцеві податки.

АННОТАЦИЯ

Пасенко В. М. Формирование и оценка налогового потенциала региона. – Рукопись.

Диссертация на получение ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.05 – Развитие производительных сил и региональная экономика. – Харьковская национальная академия городского хозяйства, Харьков, 2010.

Диссертация посвящена разработке методических основ формирования и оценки налогового потенциала региона в условиях структурных трансформаций, которые включают разработку практических рекомендаций относительно повышения эффективности использования финансовых ресурсов на региональном уровне.

Усовершенствованы теоретические подходы к определению сущности и особенностей формирования налоговой базы местных бюджетов и комплексной оценки потенциальных возможностей налоговой системы.

Уточнена методологическая база исследования экономической сущности понятия «налоговый потенциал региона», в частности определена его экономическая сущность как совокупная концентрация финансовых средств, с целью использования их адекватно заданиям стратегически эффективного социально-экономического развития регионального хозяйства. Выявлены роль и значение налоговых отношений в развитии региональной хозяйственной системы.

Усовершенствован методический аппарат оценки налогового потенциала региона и разработана многокритериальная классификация факторов формирования налогового потенциала региона.

Исследовано состояние и тенденции наращивания налогового потенциала Черкасского региона, выявлены особенности структурно-динамических изменений в использовании финансовых ресурсов области. Рассмотрены особенности функционирования системы налогообложения на региональном уровне, доказано, что социально-экономический рост регионов и их финансовая устойчивость невозможны без согласованного взаимоувязанного развития налоговых, бюджетных и социально-экономических процессов.

Определено прямое и опосредствованное влияние налоговых отношений на социально-экономическое развитие регионов. Выявлено регулирующее и стимулирующее влияние налоговых факторов на субъекты хозяйственной деятельности и на социально-экономическое развитие регионов.

С целью усовершенствования процессов формирования налогового потенциала как фактора социально-экономического роста регионов и их финансового обеспечения определены основные направления наращивания налогового потенциала за счет усовершенствования структуры доходных источников местных бюджетов; снижения налогового давления на производителей, которое должно в определенной степени компенсироваться расширением базы налогообложения и упорядочиванием практики предоставления налоговых льгот; комплексной доработки системы расчетов формул при предоставлении финансовой помощи органам местной власти.

Представлены возможные пути активизации местного налогообложения в регионе через внедрение на региональном уровне имущественных налогов на недвижимое и движимое имущество, а также введение экологических налогов на продукцию, которая загрязняет окружающую среду.

Предложена модель минимизации размера иммобилизованного налогового потенциала в экономике региона, который дает возможность выявлять изменение основных экономических показателей развития хозяйственного комплекса региона и его отраслевой структуры под воздействием теневой экономики.

Ключевые слова: налоговый потенциал региона, структура налогового потенциала, налоговые отношения, налоговое планирование и прогнозирование, местные налоги.

SUMMARY

Pasenko V. M. Formation and estimation of tax potential of a region. – Manuscript.

The thesis for obtaining a scientific degree of Candidate of Economics in specialty 08.00.05 – The development of productive forces and regional economy. – Kharkiv National Academy of Municipal Economy, Kharkiv, 2010.

The thesis is a manuscript in which methodological and methodical bases of formation and estimation of tax potential of a region in the conditions of structural transformations which include the development of practical recommendations concerning the increase of efficiency of financial resources use at regional level are worked out. Theoretical approaches to the determination of the essence and features of formation of local budgets tax base and complex estimation of potential possibilities of tax system are improved.

Methodological base of the investigation of economic essence of the concept "tax potential of a region" and methodical device of its estimation are specified, multicriterion classification of factors of region tax potential forming is worked out.

The state and tendencies of the increase of tax potential of Cherkasy region are investigated, the features of structural and dynamic changes in the use of financial resources of the region are indicated. Direct and mediated influence of tax relations on social and economic development of regions is determined.

Perspective directions of the improvement of tax relations in a regional aspect and the improvement of the structure of local budgets profitable sources are worked out. The model of minimization of the size of immobilized tax potential in the economy of the region is offered.

Key words: tax potential of a region, structure of tax potential, tax relations. tax planning and prognostication, local taxes.

ПАСЕНКО ВЛАДИСЛАВ МИХАЙЛОВИЧ

ФОРМУВАННЯ ТА ОЦІНКА ПОДАТКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

Спеціальність 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Відповідальний за випуск

д. т. н., проф. Торкатюк В.І.

Підп. до друку . .10	Формат 60*84 1/16	Папір офісний
Друк на ризографі	Умовн.-др. арк. 0,9	
Замовл. №	Тираж 100 прим.	

61002, Харків, ХНАМГ, вул. Революції, 12.

Сектор оперативної поліграфії ЦНІТ ХНАМГ
61002, Харків, ХНАМГ, вул. Революції, 12